

АКСЕЛЕУ СЕЙДІМБЕК КӨШПЕЛІЛЕРДІҢ ТАРИХИ САНАСЫ МЕН ДҮНИЕТАНЫМЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ТУРАЛЫ

¹*Симұқанова Гүлдарига Серікқызы,*

²*Нұрмұхаметова Қарлығаш Шаймұратқызы*

¹*simukanova@mail.ru,* ²*karlygash_krmu@mail.ru*

¹*Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
(Астана, Қазақстан)*

²*Сағадат Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлері
Әскери институты (Алматы, Қазақстан)*

Simukanova Guldariga, Nurmukhametova Karlygash

¹*simukanova@mail.ru,* ²*karlygash_krmu@mail.ru*

¹*L.N. Gumilyov Eurasian National University (Astana, Kazakhstan)*

²*Sagadat Nurmagambetov Military Institute of the Ground Forces
(Almaty, Kazakhstan)*

Аңдатпа. Мақалада көшпелілердің тарихи санасы мен дүниетанымының қалыптасу ерекшеліктері Ақселеу Сейдімбектің қазақтың ауызша тарихнамасы мен шежіре дереккөздеріне қатысты ғылыми-танымдық көзқарастары негізінде қарастырылған. Халқымызға тән ауызша тарихнама – тарихи танымның маңызды арналарының бірі. Ежелгі көшпелілерден бастау алатын Жеті ата туралы қағида ұлтымыздың басты ерекшеліктерінің бірі болып табылады.

Фасырлар бойы көшпелілер өзіндік ерекше өмір салтын, экожүйеге бейімделген шаруашылық әдістерін, табиғат пен адам арасындағы үйлесімділікті қалыптастыра алды. Шаруашылықпен бірге «адам сапасы» да, оның қабылет күші мен ақыл-парасаты да өсіп, нығая түсті.

Автордың пікірінше, ауызша тарихнама, шежіре – көшпелілердің өмір салтынан туындаған қажеттілік, ал «Жеті ата» үрдісі көшпелілерді ұлттық қорғаудың тетігі, ұлтымызды біріктіріп, ұлттық болмысымызды қалыптастыратын салт-дәстүр мен әдет-ғұрыптарды, моральдық-этикалық құндылықтарды сақтаудың бірден-бір жолы. А.Сейдімбек атап көрсеткендей, қазақтың ауызша тарихнамасы мен шежіресі – халқымыздың төл тарихының бір кезеңі. Сондықтан өзіміз де, келер ұрпақ та бұған бейжай қарамауымыз керек.

Түйін сөздер: көшпелілер, ауызша тарихнама, ұлттық таным, Жеті Ата, шежіре, көшпелілер болмысы, тарихи сана, табиғатпен үндестік, көшпелі өмір салты.

Кіріспе

Көшпелілік – көшпелі халықтардың тарихи қалыптасқан әлеуметтік-экономикалық даму жүйесі, шаруашылық-мәдени типі [1, 234 б.]. Ол біздің заманымыздан бұрынғы екі мыңыншы жылдықта Еуразиялық аймақтарды

жайылымдық мал шаруашылығын жетілдіру негізінде қалыптасты. Тарихшылар көшпелілікті: ежелгі, классикалық және кейінгі кезеңдерге бөледі. Еуразиялық Ұлы Дала көшпелілері кезінде әлем назарын аударған мәдени-шаруашылықтың ерекше түрін қалыптастырған.

Көшпелілер қоғамының қалыптасуы, өмір сүру шарттары мен дамуы, қоғамдық-әлеуметтік құрылымы, мәдени-рухани даму ерекшеліктері, дүниетанымы мен әдебіндегі өзіндік өрнектері, бір сөзбен айтқанда көшпелілер болмысы көптеген маман зерттеушілердің назарын өзіне аударуда.

Алайда, көшпелілер болмысын зерттеу Кеңестік заманда объективті шындыққа сәйкес келе бермеді. Көптеген зерттеу еңбектер сол тұстағы идеологиялық ұстанымның жетегінде болды да, ұстанған саясат аясында қарастырылып, оның мән-маңызы жан-жақты ашылмай, еуропацентристік тұрғыдан бағаланды. Нәтижесінде көшпелі өмір салты адамзат тарихының көне заманғы өмір сүруінің экстенсивті түрі ретінде бағаланып, оның басты ерекшеліктері, қайталанбас тұстары ашылмады, Дала өркениетінің әлемдік өркениет пен мәдениеттегі орны да ғылыми бағасын толық қанды ала алған жоқ. Соған қарамастан көптеген тарихшы, қоғамтанушы, философ ғалымдарымыз бұл қоғамдық құрылыстың негізінен мал шаруашылығымен байланыстылығын, қоршаған табиғи ортамен үндестігін, шаруашылық жүргізудің жыл мезгілдеріне қарай ыңғайласуы, көшпелілер менталитеті мен оған тән ерекшеліктерді белгілі деңгейде аша білді. Олардың қатарында В.Ф. Шахматовтың, С.Е. Толыбековтің, Ю.С. Худяковтың, С. Мұқановтың, Д. Кішібековтің, С.Н. Ақатаевтың, Ұлттық ғылым академиясы ғалымдары даярлаған Ежелгі дәуірден қазіргі заманға дейінгі уақытты қамтыған «Қазақ философиясы тарихы» сияқты көптомдық еңбектерді атап өткеніміз жөн [2].

Еліміздің Тәуелсіз даму жылдарында көне тарихымыз бен өткен заманымызға жаңаша көзқарас қалыптастыруға нақты қадамдар жасала бастады. Соның арқасында ғалым-зерттеушілеріміз бұрынғы, кейбір қасаң ұстанымдардан арылып, тарих, қоғамдық-әлеуметтік ғылымдар салаларында еркін, азат ой, сана ашықтығы көрініс тауып, зерттеу еңбектерде жаңаша пайымдаулар орнықты. Бұл үрдіс зерттеушілерімізге көшпелілер тарихы мен олардың кәсіби-экономикалық жөн-жосықтарын, дүниетанымын жаңа методологиялық ұстанымдарды басшылыққа алып зерделеуге мүмкіндік туғызды. Осы жаңа кезеңде, Тәуелсіздік тұсында көшпелілер тарихын жан-жақты зерттеген ғалымдарымыздың бірі – Ақселеу Сейдімбек (1942-2009) болды.

А. Сейдімбек ұлтымыз руханиятын дамытуда зор еңбек сіңірген ғалым. Ол ғалым филолог, этнограф, ұлт тарихшысы, ауыз әдебиетін тереңдете зерттеген фольклортанушы, өнертанушы, қазақтың ғылыми-танымдық ауызша тарихнамасының негізін салушы т.б. салаларда ізін қалдырған бірегей тұлға. Осы аталған салалардың ішінде А. Сейдімбекті адамзат тарихына басқа қауымдасудан әлдеқайда бұрын келіп, қалыптасып, аңшылық пен отырықшылық тағы басқалары пайда болмай тұрғанда, техника және оның

жетістіктеріне қол жеткенге дейін ең ұзақ өмір сүрген формация – көшпелілік аса қызықтырады. Ол өз заманында туған жаңа мүмкіндіктерді пайдалана отырып көшпелілердің өмір салтын дүниетанымдық тұрғыдан тұтастыра қарастырған зерттеуші. Олардың қатарында: көшпелілердің өмір сүру ерекшеліктері, әлеуметтік құрылымдары, сенім-нанымдары, ұстанымдары, өзара қарым-қатыс ерекшеліктері, туыскандық жүйесі, экожүйемен үндестігі, этикалық нормалары мен эстетикалық әлемі, құндылықтар туралы түсініктері, ауызша тарихын ұрпақ жадына қалдыру, шежіре – баянның ұлт болмысындағы орны тағы басқаларын атауға болады. Біз өз мақаламызда Ақселеу Сейдімбектің көшпелілердің тарихи санасы мен дүниетанымының қалыптасу ерекшеліктеріне қатысты пайымдарын қарастырамыз.

Зерттеу әдістері

Мақалада таным процесіндегі нақтылықты басшылыққа ала отырып, тарихи-логикалық, тарихи-философиялық, философиялық-компаративистік әдістер негізінде өз еңбектерінде көшпелілер болмысын жаңа тұрғыдан қарастырған, Елтану ғылыми мектебінің негізін салған Ақселеу Сейдімбек пайымдары зерделенеді.

А.Сейдімбектің көшпелі кезеңдегі қазақ әлеміне жасаған этномәдени пайымдауларындағы ғылыми тұжырымдары мен авторлық болжамдарын баяндау барысында танымдық-логикалық, герменевтикалық әдістерді де пайдаланамыз.

Мақалада шет елдік және отандық ғалымдардың еңбектері дереккөз ретінде келтіріліп, теориялық тұрғыдан талдау жасалады. Жұмыста әр түрлі гуманитарлық ғылымдар арасында дәстүрлі түрде қолданылатын зерттеу әдістерінің бірі ретінде компаративистік әдіс кеңінен қолданылып, А.Сейдімбек еңбектерінің бұрынғы зерттеулермен салыстырғандағы басты ерекшеліктері көрсетіледі. Нәтижесінде А.Сейдімбек еңбектеріндегі тұжырымдардың олармен салыстырғанда заман сұранысына сайлығы және сонылығы негізделді.

Ауызша тарихнама – көшпелілердің тарихи танымның елеулі арнасы

Тарих – ғылыми-танымдық тұрғыдан алсақ табиғат пен қоғамның уақыт пен кеңістіктегі өткен жолы, адамзат қоғамының өткенін жан-жақты зерттейтін ғылым саласы [3, 31 б.] болғанымен, өткен өмірді сөз еткенімен, бүгінге және болашаққа қызмет етеді. Өйткені, кез-келген тарихи танымның өзегінде белгілі бір ұлттың, тайпаның, рудың, тіптен жеке адамның өмір тәжірибесі, мақсат-мұраты, моральдық-этикалық нормалары жатады. Ендеше, тарих дегеніміздің өзі, түптеп келгенде қоғам танудың, ел танудың, өмір танудың, адам танудың ерекше мектебі. Осы орайда, белгілі ғалым Ақселеу Сейдімбек айтқандай, «жалпы шежіре тарату дәстүрі, оның ішінде қазақтың даналық ауызша тарихнамасы тарихи танымның елеулі бір арнасы болып табылады» [3, 33 б.].

Бұрынғы уақыттарда, әрбір қазақ өзінің Жеті Атасын білген, қазақта оны білмеу жетесіздік саналған. Ел аузындағы «Жеті Атасын білмеген жетесіз» – деген тәмсіл осыдан қалған. Осыны еске ала отырып, ғалым Ақселеу Сейдімбек қазақтың шежірешілдігін, дәлірек айтсақ, қазақтың тарихшылдығын «ұлттық қасиет» деп бағалайды. Әрине, бұл қазақтардың ерекше артық жаралғандықтарынан, немесе, артта қалған жабайылықтарынан емес, оны олардың тарихи санасының сергектігімен, ең алдымен, ұзақ ғасырлар аясында көшпелі өмір салтта болуымен сабақтастырғанымыз жөн. Еуразия кеңістігінде үш мың жылдан астам тарихы болған көшпелілер адамзат өркениетіне өндіріс тәсілінің ерекше түрі – мал бағушылықты енгізді және осы өмір салтымен, өндірістік тәсілмен, өзіндік болмысымен қазақ халқы ХХ ғасырдың басына дейін келді. Ал бұндай өмір салтының біздің заманымызға дейінгі ХІ ғасырдан біздің заманымыздың ХVІІІ ғасырына дейін Еуразиялық кеңістікте бір ғана өндіріс тәсілі болғанын ескерсек, бұл адамзат тарихындағы ең ұзақ өмір салтты, ең ұзақ формацияны Евразия көшпелілері бастан кешкеніне көз жеткіземіз. А.Сейдімбек: «қазақ халқының бір тектес өмір салтының шындалуына, бірыңғай моральдық-этикалық нормалардың қалыптасуына осы жағдай мұрындық болды» [4, 94 б.] – деп есептейді. Соның арқасында өзге жұрт наным-сенімдерін (дінін, салтын, дәстүрін), моральдық-этикалық нормаларын, (адамгершілік ұстанымдарын), эстетикалық таным-түсініктерін (әсемдік әлемі мен ұғымдарын) сан құбылтып, тоқтам таппай жүргенде; жеке адамды қанаудан бастап, тұтас халықты, елді отарлауға дейінгі тарихи-элеуметтік өрістерді шиырлап жүргенде, көшпелілер тек қана іштей шындалумен болды. Сонымен қатар, көшпелілер табиғатпен үндесу арқылы, экосистемаға бейімделе отырып шаруашылықтың ерекше мәдени типін қалыптастырды.

Тағы бір ескерер ерекшелік, көшпелілердің көп шаруасын ат үстінде тындырулары. Жаяу мен аттыны мүлдем салыстыруға келмейді. Ат үстіндегі кез-келген әрекет жаяудың әрекетінен артық, басым, нәтижелі және сапалы. Отты қару пайда болғанға дейінгі мыңдаған жылдарға созылған адамзат тарихында ат жалында өскен көшпелілер ең қаһарлы күш болғаны да осыдан. Белгілі орыс тарихшысы В.О. Ключевский: «мылтық пайда болғанға дейін көшпелілер тарихтың дырау қамшысы болды»–деп бекер айтпаса керек. Ендеше, біз, А.Сейдімбектің: «көшпелілер туралы сөз болғанда, олардың көшпелі өмір салтынан бұрын, сол өмір салт дүниеге әкелген төлтума мәдениетінен де бұрын, алдымен адамзат тарихының қозғаушы күші болғанына назар аударуымыз керек..., Қос құрлықты көктей өтетін Ұлы Жібек жолын алғаш игерген, Қытайдағы тұт ағашын түптеген жаяу шаруа емес, желмен жарысқан салт аттылар екенін мойындау үшін архивтік айғаққа жүгінудің қажеті жоқ» [4, 95 б.] – деген тиянақты ойын естен шығармағанымыз абзал.

Ақселеу Сейдімбек қазақтың ауызша тарихнамасы арқылы бізге жеткен көшпелілер өркениетінің тағы бір ерекшелігін «оның өзімен жапсарлас жатқан өңірлерге әсер етуі, соның арқасында әйгілі мәдени ошақтардың дүниеге келуі» – деп біледі. Ғалымның пайымдауынша, Заратуштра (За-

роастризм), Будда (Буддизм), Яхуда (Иудаизм), Мұхаммед (Ислам) сияқты тұлғалар бастамашы болып, негізін салған Әлемдік діндердің көшпелілер мекенімен шекаралас өңірлерде дүниеге келуін кездейсоқтық деп қарауға болмайды. Оның ойынша, осы Әлемдік діндер өз бастауын Тәңірлік (Тенгрианство) діннің өзекті қағидаларынан алады. Ғалымның бұл тұжырымы ақиқаттан алшақ емес, ол қисынды және сол заманның болмысымен де үндесіп жатыр. Өйткені, сол замандағы Тәңірлік дін мазмұны түптеп келгенде, біздің Тәңірлік дін туралы парасатсыз пайымдарға негізделген бүгінгі түсінігімізден өзгеше болатын. Ол адам баласының өзі өмір сүрген табиғи ортамен үндесе отырып, уақыт пен кеңістікті игеруге ұмтылған алғашқы таным түсініктен туған сенім еді. Сондықтан да Тәңіршілдік көшпелілердің негізгі ұстанымы, өмір сүруінің кепілі болды, кейін өмір салтына айналып, саналарына сіңісіп, бүкіл әдет-ғұрыптарына да әсер етті, немесе, олардың өзегін құрады. Оның кейбір белгілері осы заманға дейін қазақ қауымында сақталған. А.Сейдімбек Еуразия көшпелілерінің соңғы тұяғы болып табылатын қазақтардың күні бүгінге дейін таң атқаннан-күн батқанға дейінгі уақыт аралығын: таң, сәске, түс, екінді, ақшам – деп беске бөлетінін және бұл түсініктің кейін Яхуда дініне, одан соң Ислам дініне ауысқандығын қисынды дәлелдей отырып, біздің мұсылманның парызы ретінде оқып жүрген бес уақыт намазымыздың орнығуына себепші болған [5, 149 б.] – деген пікір білдіреді.

Жалпы алғанда, ғалымның пайымдауынша, уақыт пен кеңістік туралы белгілі бір таным-түсінік қалыптастырмай тұрып, көшпелі өмір салтты, оның сыры мен қырын түсіну мүмкін емес. Көшпелілер болмысы, оларға табиғатқа, оның құбылыстарына назар аударып қана қоймай оны жетік игеру қажеттілігіне мәжбүрледі және өз білгендерін ұрпақтарына мирастау дәстүрін қалыптастырды. Себебі, бір жыл ішінде күн мен түннің теңесетін мерзімдерін білу, сол бір жылдың төрт маусымының ерекшеліктерімен санасу көшпелілер үшін өмір сүрудің қажеттілігі болған. А. Сейдімбек бір жылдың он екі айға бөлінетініне қатысты таным-түсініктің де бастауында басқалармен қатар көшпелілер тұрған деп топшылайды. Ғалымның бұл ойы да негізсіз емес. Өйткені, отырықшы елдер үшін бағзы замандарда маңыздысы жаз бен күз болған, көктем-өлара уақыт, ал қыс өлі мезгіл, іс-әрекеттердің саябырлайтын, тіпті тоқтайтын мезгілі (мертвый сезон). Отырықшы елдер егін егу т.б. әрекеттерін жазда бастайды да, күзде соның нәтижесін көреді, қажеттеріне пайдаланады. Сонан соң келесі осы уақыттарға дейін дамылдайды. Бұл тұрғыдан алғанда олар жаз бен күзге тәуелді.

Ал шаруашылығы (мал бағу) үнемі қозғалысты қажет ететін көшпелілер, жылды төрт маусымға ғана бөлмей, оның әрқайсысын табиғаттың құбылуы мен өзгерістеріне қарай үш-үшке бөліп, кезеңдеп отырған. Мысалы, қоңыр күз, сары ала күз, қара күз, немесе, қыстың басы, қыстың ортасы, қыстың аяғы т.б. Осы жерде дана Абай еріксіз еске түседі. Айта кеткеніміз жөн, әлем ақындарының ішінде біздің Абайдай жылдың төрт мезгілін нақты атап, оларға арнап өлеңдер жазған ақындар кем де кем, бәлкім жоқ. Абайдың: Қыс,

Күз, Жаз, Жазғытұрым деген атаулармен өлеңдер жазғаны белгілі. Абай шығармаларынан осы аталған айларды кезеңдеудің де үлгісін кездестіреміз. Ол өзінің бір өлеңінде:

«Қараша, желтоқсанмен, сол бір екі ай,

Қыстың басы, бірі ерте, біреуі жәй

Ерте барсам, жерімді жеп қоям деп,

Ықтырмамен күзеуде отырар бай» [6, 77 б.] – деп, қазақ болмысын жан-жақты суреттеп қана қоймай, қазақ танымындағы айларды да кезеңдеп берген.

Ғалымның ауызша тарихнама арқылы бізге жеткен көшпелілер ерекшеліктеріне қатысты тағы бір тұжырымы: көшпелілердің Жер-Ананы тіршілікке қолайлы «өндіріс құралы» ете білуі. Көшпелілер үшін Жер-Ана шын мәнінде тіршілік көзі, тіршіліктерінің тірегі. Сондықтан, қозғалмалы күн кешетін көшпелілер үшін Жер-Ананы «өндіріс құралы» етпей және онымен үндеспей, экосистемамен мінсіз үйлесім таппай, өмір сүру мүмкін емес. Алайда, олар төрт түлікті ел-халық игілігі ету үшін аман сақтау, еселеп көбейту, материалдық және рухани игіліктер қалыптастыру, уақыт пен кеңістіктің тылсым сырларын қапысыз игеру арқылы өздерінің ешкімге ұқсамайтын өмір салтын, төлтума мәдениетін қалыптастырды және орнықтырды.

А. Сейдімбектің ауызша тарихнамасына сүйенсек қазақ халқы табиғатпен үндесе отырып мал шаруашылығын игерудің биік шыңына шыққан. Осы үрдіс барысында шындалған тек шаруашылық емес, соған сәйкес «адам сапасы» да артқан, адамдар да шындалған. Бұл шындалу тек бір бағытта – физико-физиологиялық бағытта ғана емес, адамдардың қабілет күші, ақыл-парасатының кемелденуі тұрғысынан да жүрді. Міне, осы жағдаяттар біздің бабаларымыздың ұсақталмауына, күншіл, міншіл болмауына, алды кең, арты майса болып өмір кешуіне мүмкіндік берді. Бойларына намыс, ар қалыптап рухты етті, саналарына иман мен ұят сіңірді. Қазақтың: «малым жанымның садақасы, жаным арымның садақасы», немесе, Абайдың: «ұят кімде болса, иман сонда» [7, 121 б.] - деуі осы шындықты бекіте түсетін айғақты дәлел.

Көшпелілер менталитетінің басты ерекшеліктері

Көшпелілер қоғамындағы «адам сапасының» тарихи-әлеуметтік сыр-себебі, қоғамдық тетігі, менталитетінің басты ерекшеліктері дүниетанымдық тұрғыдан арнайы зерттеу объектісі болған емес. А. Сейдімбек осы мәселені жан-жақты зерттеу объектісі еткен алғашқы зерделі зерттеуші. Ол көшпелілер қоғамын зерттеуші ретінде мынадай сұрақтарға жауап іздейді: Ұлы Далада еркін де, ерікті тіршілік еткен көшпелілердің еркіндігі егесуге, азаттығы алаңғасарлыққа ұласып кетпеуінің себебі неде; қалайша далалықтар арасында өлім жазасы, тән жазасы, абақтысы болмаған; қалайша байтақ даланы мекен еткен көшпелілер өздерінің, этномәдени тұтастығын сақтай білген; неге көшпелілер өзінің дәулет-мұрасын балалары мен қонағына бөліп беріп отырған; неге сал-серілерін еркінсіткен, еркелеткен; неге олардың

беделді адамдары мен ақын-жыраулары ханнан да қаймықпай сын айтқан; неге көшпелілер қоғамындағы адамдар тек қана өздерінің қабілетіне қарай еңбек етіп, тірлік жасаған; неге адам мен қоғам тағдырын шешетін бас тұлға-билер сайланып қойылмай, халық арасынан сұрыпталып шығады; неге әрбір көшпелі өзінің Жеті Атасына дейін біліп, Жеті Атаға дейін қыз алыспайды? Ғалымның ойынша, осы және басқа да тек көшпелі өмір салтын ұстанушыларға тән менталділік (ділдік) ерекшеліктерге жауап іздеп таппайынша біздің көшпелілер болмысын, көшпелілер мәдениетін, көшпелілер феноменін түсінуіміз де толық болмақ емес. Ғалым-зерттеушінің пайымдауынша, бұл тұрғыдан алғанда, біз бір шындыққа, шынайы ақиқатқа назар аударуымыз керек. «Ол – көшпелілер қоғамы үшін ғасырлар сынынан өткен салт-дәстүрі мен әдет-ғұрпының сол қоғам өмірін реттеуде, үйлестіруде ұлы міндет атқарғандығы» [3, 35 б.].

Тарих тағылымы көрсеткендей кез-келген қоғамның, ұлттық рухани биіктігі, мәдени деңгейі олардың салт-дәстүрі мен әдет-ғұрыптарының мүдделерімен үндесіп, өмір-салттарының шыңдалуына қызмет етіп отыруында. Ұлтымыздың шежіресі мен тарихи жады сана сергектігін қамтамасыз етті. Сондықтан жоғарыдағы сұрақтардың жауабын ұлтымызға тән осы менталитетпен түсіндіруге, танып-білуге болады. Осы тұрғыдан алғанда шежірешілдікті, ауызша тарихнаманы «көшпелілер болмысы тудырған қажеттілік»– деген А.Сейдімбек пікірі негізсіз емес. Шежіренің, ауызша тарихнаманың арқасында қазақ халқы өзінің Жеті Атаға дейінгі туыстықтарын ғана ажыратып қоймай, жекжат-жұрағаттарын да білді, ұлан далада жүрген олар, жол бойында кездескендерді де жатсынған жоқ, олармен бейне бір ескі таныстарындай құшақ жая амандасты, сұраса келе «қарын бөле» болып жатты. Жолшыбай кездескен ауылға, өз туысының, немесе, танысының үйіндей еркін түсіп, түстеніп, болмаса қона жатуы да дала тіршілігінің, дала өмір-салтының жазылмаған ережесі болған. Шетсіз-шексіз Дала, көшпелі өмір социумның ерекше қарым-қатысын қалыптастырды, ол адамдардың бірін-бірі жатсынбай, біріне-бірі арқа сүйеп қана өмір сүру қажеттілігі еді. Осы қажеттілікті терең сезінген көшпелілер «адамның күні - адаммен» деген қағиданы тіршіліктеріне тірек етті. Сондықтан да, әрбір қазақ үшін Жеті Атасын білу, туыстық-қандастық жүйені тарата білуді өмір сүрулерінің нормасы, моральдық-этникалық өлшем деп білген. Жеті Ата көшпелілер үшін қорғаныс тетігі болып табылады, бұл дәстүрді бұзғандар ұлттық қорғаныс тетігін бұзушылар, немесе, оған нұқсан келтірушілер ретінде қатаң жазаланған.

Бұны біз өткен заман әдебиеті арқылы бізге жеткен «Еңлік пен Кебек», «Қалқаман мен Мамыр» дастандарынан білеміз. Олар осы қағиданы сақтамағандықтарынан өлім жазасына кесіліп, қатаң жазаланды. Кешегі Кеңес үкіметі тұсында ұлтымыздың осы дәстүрін «жабайылық» деңгейіне дейін түсіріп, олардың осылай жазалануларын орта ғасырлық феодалдық ескіліктің сарқыншағына негізделген дәстүрдің құрбандары деп түсіндірді. Бұл ұлт болмысын, ұлттың менталитетін түсінбеу, немесе, оны әдейі

құбыжықтардың әрекетіндей етіп көрсету арқылы жас ұрпақты ұлттық дәстүрінен алшақтатып, ұлт болмысын өзгертіп, өз мақсаттарына қол жеткізу болатын. Ол мақсаттары орындалып, жылдар өте келе ұлттық дәстүр-салтымыз мансұқталып, ұлттық болмысымыз айтарлықтай өзгерді. Оның салдары, әсіресе, ұлттық тәрбиеге орасан зор әсер етіп, қазіргі жаһандану заманында жастарымыз санасын басқа арнаға аударып қана қоймай, әр түрлі жолдармен ұлттық нигилизмге бастауда.

Зерттеуші Ақселеу Сейдімбек өз еңбектерінде Жеті Ата қағидасының ұлтымызды ұйыстырудағы ролін ерекше атап өтеді. Жеті Атадан әріге ұзатылатын қыз ру аралық қандастық пен жекжаттыққа жол ашып, кейін жалпы қазақтың Жеті Ата дәстүрі жүз бен жүздің, тайпа мен тайпаның, ру мен рудың арасын жақындастырып, ажыратпай ұстап тұрған тетіктердің бірі ғана емес, бастысы болғанын айтады. Бұл сонымен бірге ең мәнді мәдени-рухани тұтастықты да қамтамасыз ететінін атап өткеніміз жөн. Өйткені, «әрбір ұзатылған қыз өзі шыққан ортаның тілін, дәстүрін, ән-күйін, аңыз-әңгімесін, қол өнерін, тағам дайындау тәсілін, моральдық-этикалық нормаларын т.б. келін болып түскен ортаға дарытып отырған. Бұл ретте, қазақ халқы өзінің этно-мәдени тұтастығы үшін ең алдымен қыздарына қарыздар. Қазақ жігіттері елінің амандығын, жерінің бүтіндігін ат жалында жүріп қорғаса, қазақ қыздары тал бесікке асылып отырып-ақ ұлттың мәдени-рухани тұтастығын қамтамасыз еткен» [3, 38 б.].

Қазақтың Жеті Атаға қатысты таным үрдісін ауыз екі тілде айтылатын «жеті атасын білмеген жетесіз» деп, өзіңнің жеті буыныңды білу, немесе, қыз алысып, қыз берісу десек ол жалаң түсінік, ұшқары ой болар еді. Қазақтың Жеті Аталық үрдісі ұлтымыздың бүкіл рухани-элеуметтік болмысының мазмұнын құрайтын ерекше құрылымдары: әдет-ғұрыптары, салт-сауықтары, дәстүрлері, моральдық-этикалық ұстанымдары тағы басқалары түрінде өзгелерден өзгеше өмір салтын да орнықтарды.

Басқасын айтпағанда, қазақтарға қатысты бір ғана туыстық қарым-қатысты шолып өтсек оған толық көз жеткіземіз. Біріншіден, қазақтар арасындағы туыстық қатынастармен қазақ шежіресінің айналасында ажырамастай диалектикалық байланыс бар; екіншіден, қазақтардың шежірешілдігі құрғақ хронология да, өмірден өткен адамдардың аттарының құр тізбегі де емес, ол туыстық байланыстарды саралауға негіз болатын да «құжат», ауызша тарихнама. Зерттеуші қазақ шежіресінде туыстықты «үш жұрт» арқылы саралайтынын айта келіп, оларды: өз жұртың; қайын жұртың; нағашы жұртың – деп бөледі. Ал бұл жұрттар өз кезегінде басқа туыстық атауларға бөлінеді. А.Сейдімбек шежіре арқылы бізге жеткен осы туыстық қарым-қатынастардың атын атап, түсін түстеп, тіпті туыстық, немесе, туысатын тұстарын жан-жақты және нақты көрсетіп береді. Ғалымның бұл дәлелдерінен кейін бүкіл қазақ халқының туыстығына, немесе, жоғарыдағы «жұрттар» арқылы туысып, «қарға тамырлы қазаққа айналатынына көз жеткізесің». Ендеше, қазақ жұртына танымал Балқы Базар жыраудың:

«Атамыз алыс болғанмен,

Жамиғы қазақ бір туған» [8, 124 б.] - деп жырлауы да тегін болмаса керек.

А. Сейдімбек өз еңбектерінде жоғарыда аталған үш жұрттан басқа: жиен жақ бойынша, неке құруға байланысты және құда-құдандылыққа қатысты туыстық атауларды көрсетіп, оларды да жіктейді. Нәтижесінде зерттеуші оқырмандар мен бұл тақырыпқа қызығушылық танытушыларға көшпелі қазақтардың өз бастауын бағзы заманнан алатын, мән-мазмұнын жоймай бүгінге дейін жеткен туыстықтары мен туыстық атауларының төмендегідей түрлерін көрсетеді:

- жеке адамның өз жұрты бойынша туыстық атаулары;
- нағашы жұрты бойынша туыстық атаулар;
- қайын жұрты бойынша туыстық атаулар;
- жиен жақ бойынша атаулар;
- неке құруға байланысты атаулар;
- құда-құдандалыққа байланысты атаулар.

Өзара қарым-қатыста, осы туыстық бірліктің әр қайсысына қатысты сақталатын өзіндік жөн-жосығы болған. Ол сәлемдесуден бастап, олардың қонақ ретінде отыратын орындарына, тіпті көне қазақ салты бойынша желінетін асты рет-ретімен ұсынуда (*көбіне арнап сойылған қойдың жіліктерін*), сый-сыяпат көрсетіп, қаделер беруде, күтіп алу мен шығарып салуда тағы басқа қарым-қатыста қатаң сақталған. Ал олар сақталмаған жағдайда ел-халық ол жанұя мүшелері туралы да, жекелеген адам туралы да жағымсыз пікір білдірген. Сөйтіп, туыстық қарым-қатыстар нормасын сақтау таза моральдық-этикалық категориялар шеңберінен шығып, қоғамдық өмірді реттейтін заң, кодекс деңгейіне дейін көтерілген, барша өмір-салтты қапысыз реттеп отыруға қызмет еткен.

Алайда, ел-халық осы нормаларды бұзғандарды барлық уақытта тікелей жазалай бермеген, оларды өз орталарында жатсынып, сол қылықтары «ел қалыбынан шыққан», «ата салтын аттаған», «қара бет», «жетесіз», «мәңгүрт» тағы басқадай атпен атап, ортадан оқшау қалдырып отырған. Ол кездегі көшпелі қоғамның тәрбиесін көрген, «жеке жүріп жол тапқанша, көппен жүріп адас» деген қағиданы ұстаным еткен жеке адамдар үшін де оның туысқандары үшін де бұдан ауыр жаза жоқ болатын. Өйткені ол тұста: «Құдайдың қарғысына ұшырасаң да, халықтың қарғысына ұшырама», «Малым – жанымның садақасы, жаным – арымның садақасы» - дейтін әлеуметтік ортада тәрбиеленген әрбір қоғам мүшесі үшін сол ортадан оқшаулану жазаның ең ауыры болатын. Көпшіл болу, ағайын-туысты жатсынбау, олардан ажырамау Жеті Ата жөн-жосығымен өскендер үшін жазылмаған ереже еді. Қазақтың: «Жеті атасын білген ұл – жеті жұрттың қамын жер, өзін ғана білген ұл – құлағы мен жағын жер» – деген сөзі осы ұстанымға негізделген болса керек. Жеті Ата жүйесінде сол рудың амандығы – елдің амандығы, рудың жетістігі – ел мерейі болып отырған.

А. Сейдімбектің пайымдауынша, бір идеологиялық ұстаным мен сонан туындайтын саясат астында жазылған жылнамалар мен қабылдан-

ған құжаттарға қарағанда, Даланың ауызша тарихнамасы өзіне тән объективтілігімен ел назарын аудартады. Ғалым-зерттеуші соңғы ғасырларда шежіре жүргізген жеке адамдар мен қожа-молдалар ауызша тарихнамаға тән осы объективтілікке зор нұқсан келтіріп, кейбір тұста оны ақиқаттаналшақтатқандығын қынжыла атап өтеді. Кейін оларға қосылып, еркін қазаққа отаршылдықтың тұзағын тастап, Ислам дініндегі: «Құдай - бір, патшанікі - уәжіп» деп уағыз айтып, «Құдайдың бар екені рас болса, патшаның айтқаны заң» деген мазмұндағы насихаттар жүргізген [3, 43 б.]. Айтса айтқандай, дін жолындамыз деп жүріп, осындай қисынсыз әңгіме айтып жүргендер бүгін де арамызда баршылық.

Жоғарыда біз А. Сейдімбек еңбектеріне сүйене отырып, тек кейбір тұстарын баяндаған классикалық тұрғыдағы көшпелі өмір салты бұл күндері тарих қойнауына кетті. Онымен бірліктегі әлеуметтік құрылымдар да бұл күндері тарих еншісіне айналды. Ал халқымыз болса ел Тәуелсіздігіне қол жеткізіп, дамудың жаңа сатысына қадам басты. Алайда шежіре, қазақтың ауызша тарихнамасы, біздің ұлтымыздың төл тарихының бір кезеңі. Ендеше, біздің өзіміз де, келер ұрпақ та оған бейтарап қарамағанымыз жөн. Керісінше, біздің бұрынғы әлеуметтік құрылымымызды, рухани-мәдени үрдістерімізді, салт-дәстүрлерімізді жабайылыққа балаған, Кеңес дәуірінің ұстанымының дәйексіздігін дәлелдеп, оның тарихи-танымдық, әлеуметтік, мәдени-рухани сырлары мен қырларын ашып, таным-тағылымдық тұжырымдар жасап, келер ұрпаққа бабалар тәжірибесін шынайы ақиқат тұрғысынан жеткізуіміз керек.

Бүгінгі зерттеулеріміз Империялық пиғылдағы Патша үкіметінің негізгі мақсаты ұйысқан ұлтымызды әр түрлі қитұрқы саясатпен бөлшектеп, 1822 жылғы Хандық билікті жою сияқты жарлықтар нәтижесінде ел басқару үрдісіміздің қалыптасқан түрін, мазмұнын жойғанымен, көшпелілердің ғасырлар бойы қалыптасқан, ұрпақтан ұрпаққа жалғасқан тұтастығын, ынтымақ-бірлігін жоя алмады. Бірақ, бүгінгі заман көзімізді жеткізіп отырғанындай кейінгі ұрпағымыз бойында құлдық сана қалыптастырып, бұрынғы ұлттық рухын әлсіретіп, намыс-жігерін жасытып рухани тұрғыдан орасан зор соққы берді. Онан біз әлі де арыла алмай келеміз.

Соған қарамастан бұл әділетсіз әрекеттер көшпелілердің қайсар ұрпақтарының этномәдени тұтастықтарына тосқауыл бола алмады, халқымыздың этникалық жады да түбегейлі жойылған жоқ. Ендеше, алдағы уақыттарды осы құндылықтарымызды қайтару бағытында кешенді жұмыстар жүргізілуі уақыт талабы. Біздің аға ұрпақ өкілдері бөгде санамен өмір сүрді, бөгде, ұлттық емес идеология, абстрактілі-интернационализм – ұлтқа қатынастының бәрін «ұлтшылдық», «ұлт шеңберімен шектелушілік» – деп жазғырып, бұрынғы ұрпақ өкілдері бойында күштілердің айтқанына бас изей беретін құлдық сана қалыптастырды. Тәуелсіз мемлекеттің жас ұрпақтары бұдан азат болуы керек. Бұл тұрғыдан алғанда, көшпелілерге тән еркіндік пен азат ойдың жас ұрпақ санасы мен дүниетанымын қалыптастыруда үлгілі жағы мол.

Қазір билік аузымен ұлттық бірлік мәселесі көп айтылады. Саналы адамдардың бәрі оны қолдаулары керек. Алайда, бұрынғы ата-бабаларымыз өз бірліктерін қалай, қайтіп қалыптастырған, тарихи жадымызды тірілтіп, сол заманға да көз жүгіртелікші. Қазақ әлеуметі әуел баста рулық тұрғыдан қауымдасып бірікті, қонысын анықтады. Оны-Ата қоныс деп атады. Жеке адам мүддесінен, жалпы ру мүддесі жоғары тұрды, «у ішсең руыңмен» дейтін қазақ, өз мүддесінен жұртшылық мүддесін жоғары қойды. Қазақтың балаларына, ағайын туыстарына олар әртүрлі әбестіктер жасағанда «сендер ел болмайсыңдар, жұрт болмайсың» деп ұрысуы осыны білдірсе керек. Сондықтан, бүгінгідей қарақан басының қамын ойлау ол тұста айып болып саналған. Не болса да жалпы елмен бірге көресін, «көппен көрген – ұлы той». Жоғарыда айтылған «у ішсең, руыңмен» деген тәмсілдің қысқаша мән-мазмұны осындай. Ал бүгінгі күні біз Егемен, Тәуелсіз елміз. Мемлекет құраушы ұлт – қазақ. Ел Тәуелсіздігі, ел бірлігі, еліміздің жетіле дамуы алдымен, біздерге, қазақтарға, сонан соң Қазақстанның барлық азаматтарына керек. Алайда, басты жауапкершілік қазақтарда. Олай болса, ендігі жерде әр қайыссымыз парасат биігінен пайымдап, «у ішсең – ұлтыңменен» десек, оның ешқандай сөкеттігі жоқ. Бұл ұлтшылдық емес – ұлтыңды сүю, Отаныңды сүю. Басқа ұлттар мен ұлыстардан бөлектену де, оқшаулану да емес, керісінше, мемлекет құрушы этнос ретінде күшею, бірігу, ынтымақтасу, өз жауапкершілігінді сезініп, елді бірлікке, берекеге шақыру. Абайдың: «біріңде қазақ, бірің дос, көрмесең істің бәрі бос» [6, 89 б.] – деуі де осы ұстанымға негізделген.

Қорытынды

Ойымызды қорыта айтар болсақ, жоғарыда Абай айтқан биіктен көрінуіміз үшін біз тарихи жадымызды тірілтіп, тарихи санамыздың деңгейін көтеруіміз қажет. Осы тұрғыдан алғанда үлкен тарихымыздың бір бөлігі көшпелілер үлгісінің бізге берері аз емес. А.Сейдімбек бұл туралы: «Тарихын білмеген адамның рухы солғын, патриоттық сезімі төмен, идеалы күйкі болады... мұндай мемлекеттің ғұмыры ұзаққа бармайды. Өйткені, бұрын «жеті атасын білмейтін ұл жетесіз» десек, бүгін «жеті ғасырын білмеген ел жетесіз» дейтін заманда өмір сүріп отырмыз» [3, 46-47 бб.] – дейді. Нақты, негізді айтылған пікір, дұрыс ұстаным.

Ұлы Даланың аузша тарихнамасы бүгінгі біздің ұлтымыз үшін де, Тәуелсіз мемлекетіміз үшін де зор мән-маңызы бар танымдық та, тағылымдық та мазмұнға ие құнды рухани мұра. Осы мұраны жан-жақты, жеріне жете зерттеген «көшпелілердің төлтума мәдениеті», «көшпелілер өркениеті» сияқты категориялық ұғымдардың айқындалуына және орнығуына тегеуірінді үлес қосқан Ақселеу Сейдімбектің шығармашылығын жалпы дүниетанымдық, көзқарастық тұрғыдан зерттеу тек философтар үшін ғана емес, жалпы қоғамдық-гуманитарлық білім салалары үшін, олардың білімдері мен таным көкжиегін кеңейту үшін де маңызды.

Әдебиеттер тізімі

1 Қазақстан. Ұлттық энциклопедия. Т. 8. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2006. – 704 б.

2 Шахматов В.Ф. Казахская пастбищно-кочевая община. – Алма-Ата, 1964. – 207 с.; Мұқанов С. Халық мұрасы. – Алматы, 2005. – 303 б.; Толыбеков С.Е. Кочевое общество казахов в XVIII-начале XX века. Степи Евразии в эпоху средневековья. – М., 1981. – 633 с.; Кшибеков Д. Кочевое общество (генезис, развития, упадок). – Алма-Ата, 1984. – 238 с.; Кішібеков Д. Қазақ менталитеті (кеше, бүгін, ертең). – Алматы, 1999. – 200 б.; Акатаев С.Н. Мировоззренческий синкретизм казахов. – Алматы, 1993.; Взаимодействие кочевых культур и древних цивилизаций. – Алматы, 1989. – 464 с.; Гумилев Л.Н. Ритмы Евразии. – Алматы, 1993. – 576 с.; Кочевники-эстетика (Познание мира традиционным казахским искусством). – Алматы, 1993. – 262 с.; Худяков Ю.С. Вооружение средневековых кочевников Центральной Азии. – Новосибирск, 1986. – 268 с.; Қазақ философиясының тарихы (Ежелгі дәуірден қазіргі заманға дейін). Том 2. – Алматы, 2014. – 304 б.

3 Тарақты А. Ауызша тарихнама // Қазақ. Жоғары оқу орындары студенттеріне арналған оқу құралы. Алматы: Білім, 1994. – Б. 31-47.

4 Сейдімбек А. Қазақ әлемі: этномәдени пайымдау. – Алматы: Санат, 1997. – 464 б.

5 Авеста. – Душанбе: Адиб, 1990. – 174 с.

6 Абай (Ибраһим) Құнанбайұлы. Шығармаларының екі томдық толық жинағы. – Алматы: Жазушы. – Т.1: Өлеңдер мен аудармалар. – 2005. – 296 б.

7 Абай (Ибраһим) Құнанбайұлы. Шығармаларының екі томдық толық жинағы. – Алматы: Жазушы. – Т.2: Өлеңдер мен аудармалар, поэмалар, қара сөздер. – 2005. – 336 б.

8 Ай, заман-ай, заман-ай... (Бес ғасыр жырлайды жинағы). – Алматы, 1991. – 495 б.

Transliteration

1 Qazaqstan. Ulttyq ensiklopedia [Kazakhstan. National Encyclopedia]. T.8. – Almaty: Qazaq ensiklopediasy, 2006. – 704 b.

2 Qarañyz: Shahmatov V.F. Kazahskaja pastbishhno-kochevaja obshhina [Kazakh Pastoral and Nomadic Community]. – Alma-Ata, 1964. – 207 s.; Muqanov S. Halyq murasy [People's Heritage]. – Almaty, 2005. – 303 b.; Tolybekov S.E. Kochevoe obshhestvo kazahov v XVIII-nachale XX veka. Stepi Evrazii v jepohu srednevekov'ja [Kazakh Nomadic Society in the 18th-early 20th Century. Steppe of Eurasia in the Middle Ages]. – M., 1981. – 633 s.; Kshibekov D. Kochevoe obshhestvo (genезis, razvitija, upadok) [Nomadic Society (Genesis, Development, Decline)]. – Alma-Ata, 1984. – 238 s.; Kishibekov D. Qazaq mentaliteti (keshe, bugin, erten) [Kazakh Mentality (Yesterday, Today, Tomorrow)]. – Almaty, 1999. – 200 b.; Akataev S.N. Mirovozzrencheskij sinkretizm kazahov [Kazakh Worldview Syncretism]. – Almaty, 1993.; Vzaimodejstvie kochevyh kul'tur i drevnih civilizacij [Interaction of Nomadic Cultures and Ancient Civilizations]. – Almaty, 1989. – 464 s.; Gumilev L.N. Ritmy Evrazii [Rhythms of Eurasia]. – Almaty, 1993. – 576 s.; Kochevniki-jestetika (Poznanie Mira Tradicionnym Kazahskim Iskusstvom) [Nomads-Aesthetics (Exploring the World Through Traditional Kazakh Art)]. – Almaty, 1993. – 262 s.; Hudjakov Ju.S. Vooruzhenie srednevekovyh kochevnikov Central'noj Azii [Armament of Medieval Nomads of Central Asia]. – Novosibirsk, 1986. – 268 s.; Qazaq filosofiasynyn tarihy (Ezhelgi dauirdenqazirgi zamanqa dejin) [History of Kazakh Philosophy (From Ancient Times to Modern Times)]. Tom 2. – Almaty, 2014. – 304 b.

3 Taragty A. Auysha tarikhnama [Oral History] // Qazaq. Jogary oqu oryndary studentterine arналған оқу қуралы. – Almaty: Bilim, 1994. – B. 31-47.

4 Seidimbek A. Qazaq alemi: etnomadeni paiymdau [Kazakh World: Ethnocultural Perspective]. – Almaty: Sanat, 1997. – 464 b.

5 Avesta [Avesta]. – Dushanbe: Adib, 1990. – 174 s.

6 Abaj (Ibrahim) Qunanbajuly. Shygarmalarynyn eki tomdyq tolyq zhinagy [Complete Two-Volume Collection of His Works]. – Almaty: Zhazushy. – T.1: Olender men audarmalar. – 2005. – 296 b.

7 Abaj (Ibrahim) Qunanbajuly. Shygarmalarynyn eki tomdyq tolyq zhinagy [Complete Two-Volume Collection of His Works]. – Almaty: Zhazushy. – Т.2: Olender men audarmalar, poemalar, qara sozder. – 2005. – 336 b.

8 Aj, zaman-aj, zaman-aj... (Bes gasyr zhyrlajdy zhinagy) [Moon, Time-Month, Time-Month... (Five Centuries Sing Collection)]. – Almaty, 1991. – 495 b.

Симуканова Г.С., Нурмухаметова К.Ш.

Акселеу Сейдимбек о историческом сознании особенности формирования мировоззрения кочевников

Аннотация. В статье опираясь на научно – познавательные воззрения Акселеу Сейдимбека о устной историографии казахов и источников генеалогии, показано историческое сознание и особенности формирования мировоззрения кочевников. Устная историография, характерная для нашего народа, является одним из важных каналов исторического познания. Одной из главных особенностей нашей нации являются знание Жеті Ата, берущие свое начало от древних кочевников.

На протяжении веков кочевники смогли создать свой уникальный образ жизни, методы хозяйствования, адаптированные к экосистеме, гармонию между природой и человеком. Вместе с хозяйствованием увеличивался и укреплялся «человеческий капитал», энергия и интеллект.

По мнению автора, устная история, генеалогия – это необходимость, порожденная существованием кочевников, а родословная «Жеті Ата» – это механизм национальной защиты кочевников, единственный способ сохранить традиции и обычаи, морально-этические ценности, способные консолидировать нашу нацию и сформировать нашу национальную идентичность. Как отметил А.Сейдимбек, казахская устная историография, генеалогия – это период самобытной истории нашего народа. Так что и мы сами, и следующее поколение не должны смотреть на это безразлично.

Ключевые слова: кочевники, устная историография, национальное познание, Жеті Ата, родословная, бытие кочевников, историческое сознание, гармония с природой, кочевой образ жизни.

Simukanova G., Nurmukhametova K.

Akseleu Seydimbek About Historical Consciousness and the Peculiarities of the Formation of the Worldview of Nomads

Abstract. The article, based on the scientific and educational views of A.Seydimbek about the oral historiography of the Kazakhs and genealogy sources, shows the historical consciousness and features of the formation of nomads. Oral historiography, characteristic for our people, is one of the important channels of historical cognition. One of the main features of our nation is the knowledge of Zheti Ata, originating from the ancient nomads.

Over the centuries, nomads were able to create their unique way of life, methods of economy adapted to the ecosystem, harmony between nature and man. Together with the economy, the ‘human capital’, energy and intelligence increased and strengthened.

According to the author, oral history, genealogy is a necessity generated by the existence of nomads, and the Zheti Ata genealogy is a mechanism of national defence of nomads, the only way to preserve traditions and customs, moral and ethical values that can consolidate our nation and form our national identity. As Akseleu Seydimbek noted, Kazakh oral history, genealogy is a period of original history of our people. So we ourselves and the next generation should not look at it indifferently.

Keywords: nomads, oral historiography, national cognition, Zheti Ata, genealogy, nomadic life, historical consciousness, harmony with nature, nomadic lifestyle.